

KRITIKA (QUORUM)

Ivan Božičević

Luka, kralj karnevala

(O izbranih pesmih Luke Paljetka)

S knjigo izbranih pesmi je Luka Paljetak počastil svojo dvajsetletno prisotnost v srčki hrvaške poezije. Gre za pisca, ki si je vedno prizadeval biti samosvoj in oddeljen. Ni mu bilo mar norm in navad časa niti ga ni skrbelo, da nima svoje generacije, ki bi mu pomagala zgraditi lastno ustvarjalno osebnost. Niso ga pritegovali skupinski podvigi, ker je bil prehud individualist, da bi se podredil zahtevam generacije. Ko je nastopal, so njegovi verzi mnogim spremljevalcem in usmerjevalcem hrvaške poezije zveneli staromodno in preseženo. To so bili preveč komunikativni napevi, zasnovani na tradicionalni osnovi, vendar premalo diskurzivni, sploh ne hermetični – tako so nanje gledali samozavrovani modernisti. Toda Paljetak je oporekel in posekal samozvane preroke, ki so mu napovedovali povprečnost in marginalnost. Superiorno, brez velikih gest je nizal knjigo ob knjigo in vse bolj gotovo se je približeval središču aktualnega hrvaškega pesništva. Zdaj, po dvajsetih letih pesnjenja in petnajstih objavljenih zbirkah lahko ugotovimo, da je eden od najbolj zanimivih osebnosti sodobne hrvaške poezije.

V čem sta njegova zanimivost in pomen? Najprej v njegovi samosvojesti, oddeljenosti od uveljavljenih trendov, modelov in poetik, predvsem pa v njegovi čutilnosti. Ta ga žene, da je v nenehnem gibanju kakor raziskovalec, ki se nikoli noče ustaviti in zdovoljiti s tistim, kar je odkril in osvojil. Biti prisoten povsod, biti pomnogoterjen – to je geslo pesnikove tenkočutnosti. Vedno se je treba preučevati, odkrivati svoje zmožnosti in biti nenehoma v stiku s stvarmi, pojavi in dogodki. Tako se da prisluškovati utripanju narave in dojeti gibanje v vesolju. Čuti morajo biti izostreni in sposobni zaznati tudi najbolj drobne premike v resničnosti. Tam, kjer so stvari negibne in brez življenja, jih je treba spodbuditi, izzvati, prebuditi njihovo neizrabljeno energijo. Pesnik je žejen senzacij, zato jemlje, »izkorišča« bogastva drugih, vendar je tudi darovalec, ki sebe, svoje umske, čutilne in predstavne potenciale podarja drugim, stvarjem, rastlinam in živalim. Paljetak bi verjetno lahko pristal na vse razen na blaziranost. Brez hrepenenja, čudenja in fantazije

ne bi našel obstanka nikjer. S temi »rekviziti« bi si zagotovo tudi v goli puščavi našel fascinacijo ali pa bi pusto neskončnost naselil s produkti svoje predstavljalnosti.

Paljetak je rad posrednik, medij, ki se pogloblja v naravo, da bi ji omogočil izpostaviti njene slike in zvoke, da bi prinesla na plan zaklad, ki leži pozabljen v njenih shrambah in čaka, da se razkrije svetu. Ko iz zakladnice narave prikuje slike in zvoki, se ustvari osupljiva inscenacija, spektakularna koreografija, katere začetek in konec je težko razpoznati. Ni lahko razložiti, kdo je protagonist, kdo pa statist v tem gledališču. Tukaj se dogajajo nedojemljive metamorfoze, nevsakdanji procesi in transformacije. Veliko se pomanjšuje, razsipa in atomizira v majhne segmente. Majhne in razsute stvari se medsebojno pritegujejo in povečujejo. Nizko se vzpenja, nastajajo nove oblike, slike in zvoki. Paljetak, ker je nezdravljivo radoveden, opazuje stvari z vseh strani: od zgoraj in od spodaj, od spredaj in od zadaj, od zunaj in od znotraj. Ne more dovoliti, da bi se mu izmaknila kakšna malenkost, ker je tisto, kar je drugim videti majhno in nepomembno, njemu bistveno in inspirativno. V majhnem lahko odkrije zlato žilo, iz katere bo z delovanjem poetične predstavljalnosti zrastle splet asociacij in analogij, evokacij in vizij, slik in konotacij, in takrat je mogoče, da se iz nič zgodi bajka, »povsem majhna, preprosta, pa vendarle polna čudes«.

Paljetak je povsem ekstravertiran duh. Ni izbirčen niti eklektičen, da bi iskal, zahteval in sprejemal zgolj seriozne pojave in dejstva. Življenje je revno z velikimi dogodki in strašnimi senzacijami. V glavnem ga sestavljajo zemeljske stvari, zaznamujejo ga banalnosti in kompromisi. Vendar pesnik ni mnenja, da je dobro biti nagel, ko označujemo stvari, ko jih vrednotimo in umeščamo na lestvico smisla in pomena. Pesnik se sprašuje, ali pri tem kažemo svojo premoč ali svojo omejenost. Je mar tisto, kar se kaže kot banalno, res banalno, ali pa gre le za našo nezmožnost, da bi v navadnih, dostopnih dejstvih življenja zaslutili skrito kakovost, neopazno čarovnijo. Človek se mora otresti predsodkov, fosiliziranih nazorov, izgotovljenih formul, da bi sploh lahko komuniciral s svetom. Paljetak je zlahka rešil problem. Opredelil se je za ljubezen, prepričan, da je mogoče z njeno energijo stvari in pojave življenja najbolj popolno razkriti in si jih prisvojiti. »Vsakdo je vedno le podoben svoji ljubezni,« je verz, s katerim se začenja ena od njegovih zgodnjih pesmi.

Biti privržen ljubezni pomeni zelo razširiti obseg svojega razprostiranja in izžarevanja. Takrat je mogoče biti zgoraj in spodaj, med zemeljskimi in nebeškimi pojavi, in takrat je lažje sprejeti predlog Tina Ujevića, da bi bila bitja v veselju v bratovščini. Ko že navajamo Ujevića, je treba povedati, da knjigo izbranih pesmi *Na robu telesa* začenja pesem *Razpad mene*, ki ima ujevićevski prizvok, vendar se bistveno oddaljuje od ujevićevske optike. Težko se je držati skupaj, je govoril Tin. Razpad bitja je doživljal dramatično in boleče, ker je hotel imeti nadzor nad sabo, in pred skušnjavami eksistence in ugankami veselja je kanil biti

močen in zbran, trden in koherenten. Paljetak pa se veseli razpada, slavi ga. Razpad zanj pomeni popolnost in pomnogoterjenost, fluidnost in vseprisotnost. V zgodnjih pesmih se je Paljetak pogosto predstavljal kot »nori pevec«, ki poje v ritmu srca in krvi, strasti in vznesenosti. Njegovo srce je večkrat »ostalo brez glasu« zaradi petja. Srce se lahko utruji, telo pa utrujenosti ne pozna. Telo je vedno pripravljeno začeti neko igro, predstavo, karneval, da bi pokazalo svojo veččnost prilagajanja, posnemanja, izgrajevanja in domišljanja osupljivih prizorov in oblik. Telesa ne omejujejo fizikalni zakoni niti zanj ne obstajajo ovire, ki bi lahko zmedle njegovo dejavnost, mu preprečile, da izkaže lastno magijo in razkrije svetu kaj iz svojega čarovniškega repertoarja. Telo »hiti k telesu«, vendar dotiki, ki nastajajo med njima, niso novi. Ne porajajo se do tedaj neznane, povsem izvirne oblike, marveč se oživljajo stari, davni procesi, pomlajujejo se pozabljene resnice, razpihujejo ugasli ognji, ki imajo pogosto arhetipsko podlago. Pesnik vztraja na prostorskih paralelizmih in korelacijah, vendar ne tudi na časovnih. Roža, ki cveti v njegovem vrtu, raste istočasno tudi nekje drugje, vendar je rastla tudi že davno prej, morda prav na istem mestu in je enako fascinirala nekega bivšega Luko, ki jo je z naslodo opazoval in preučeval.

Rekli smo, da je Paljetak posrednik, kombinator, ki se nagiba k ustvarjanju sozvočja, »dialoga« med nasprotnimi spoli, nezdružljivimi točkami, kontrastnimi elementi. To povezovanje in pretakanje različnih ravni in kategorij se ne uresničuje v tišini, marveč ga spremljata hrumenje glasov in povišana temperatura. Takrat se tare slik in zvokov, barv in oblik, in od njih se vse lesketa. Prepletene in povezane različne stvari porajajo množico prizorov in čarovnij, tako da pesmi ne uspeva zabeležiti vseh. Iskati besede, da bi izkazal množico vtisov, ali ostati nem, osupel od lepote, za katero, tako se zdi, ni pravih besed, se sprašuje pesnik (*Orgija, Večglasje*). Paljetak ne mara enoglasnosti, ne sprejema prevlade ene same stvari, ker ta povzroča mrtvilo in zasičenost. Predvsem ga je groza egoističnega, samozaverovanega človeka s hladnim razumom in topimi čutili, ki grobo, brez zadržkov osvaja svet, z ignoriranjem ali uničevanjem elementarne vrednosti narave in življenja. Pesnik pledira za nežnost, dobroto, altruizem, ker bo lahko samo tako nepopolni, izmaličeni in grešni človek premagal svoje hibe, potolkel zlo v sebi in tisto zunaj njega, ki dere od vsepovsod in grozi.

Paljetak je rojen pesnik, vendar ne smemo pozabiti, da je tudi izučen pevec. Vsestranski umetnik je zelo naklonjen duhovnemu starožitju in klasičnim poetičnim oblikam, še posebej sonetu. Izrazito je verziran, »obdeluje« znane literarne, likovne in zgodovinske motive in teme, parafrazira jih in posodablja, saj »naša ušesa krožijo po zlatem runu zgodovine«. V tem je lahko zelo domiselni, inventiven in razigran. Njegov pristop do tradicije ni le pasiven, marveč gre za kreativno, čeprav preobrnjeno in prestavljeno obravnavo in interpretacijo izbranih motivov iz nacionalne in svetovne kulturne zapuščine. Svojo učenost in

originalnost izkazuje avtor takrat, ko v njegovo vidno polje stopi ženska. Ženska je stalni motiv njegove lirike, vpeljana, vendar ne tudi izrabljena obsesija. Kot nepopravljivi fantast žensko in ženskost najde povsod, ju prepozna in slavi. V resničnosti in v sanjah, na zemlji in med zvezdami, v preteklosti, v naravi, v umetniških stvaritvah. »Vse to pa je bila ženska in vse bo ženska,« pravi v eni svojih zgodnjih pesmi (*Lectovo srce*). Smisel tega verza traja vse do najnovejših pesmi. Njegov odmev bomo zagotovo prepoznali tudi v bodočih pesniških stvaritvah Luke Paljetka.

Prevedla Lela B. Njatin